

جستاری در «ارتباط» و «تسلیم» بر امام زمان علیه السلام در قرآن و حدیث

محمد رضا جواهری^۱

تاریخ دریافت: ۹۹/۴/۱۷ تاریخ پذیرش: ۹۹/۷/۱۸

چکیده

«ارتباط» با امام مهدی علیه السلام و «تسلیم» دو رکن در موضوع مهدویت است. در این تحقیق، مفهوم و مصداق جمله «رابطوا» از آیه ۲۰۰ سوره بقره و جمله «بقیة الله» از آیه ۸۶ سوره هود، با استناد به احادیث تفسیری به روش توصیفی تحلیلی تبیین می‌گردد. مسئله تحقیق چگونگی ارتباط با ولی عصر علیه السلام از راه تسلیم در عصر غیبت و حضور است. تفسیر اثری «رابطوا» و «بقیة الله» نسبت آنها با هم هدف این پژوهش است. تاکنون چنین پژوهشی قرآنی و حدیثی در ارتباط با این دو مسئله مهم از اجزاء اصل مهدویت اسلامی انجام نشده است. کشف منظور از «رابطوا» و «بقیة الله» در قرآن و چگونگی تسلیم بر امام مهدی علیه السلام با تعریف اهل بیت علیهم السلام نوآوری این تحقیق است. با بررسی واژگانی و مطالعات آیه شناسی به کمک سنت روشن شد منظور از رابطوا در سوره آل عمران امروز پیوند و ارتباط با امام منتظر علیه السلام و مقصود از «بقیة الله» در سوره هود نیز امام مهدی علیه السلام است و متن تسلیم مأثور به قائم آل محمد علیهم السلام در هر دو مقطع تاریخی، در عصر غیبت و در عصر ظهور «السلام علیک یا بقیة الله فی ارضه» می‌باشد. قابل ذکر است سلام‌های دیگری نیز برای ارتباط با امام مهدی علیه السلام وجود دارد که باید در منابع مرتبط جستجو کرد.

واژگان کلیدی: امام مهدی علیه السلام، قرآن، حدیث، رابطوا، بقیة الله، تسلیم، غیبت، ظهور.

مقدمه

همه ارکان و عناصر اصل آخرالزمانی مهدویت، در قرآن و حدیث بیان شده است. بنابراین اصل مهدویت مبتنی بر نصوص قرآنی و حدیثی است. باید همه اجزاء و عناصر این اصل

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد، ایران (javaheri@ferdowsi.um.ac.ir).

سرنوشت‌ساز را شناخت و شناساند. همه «حقایق مهدویت» درون آیات قرآنی نهفته است باید با کمک احادیث تفسیری اهل بیت علیهم‌السلام، از آن حقایق پرده برداشت. احادیث زیادی از اهل بیت علیهم‌السلام درباره عناصر اصل مهدویت در کتب مرجع حدیثی وجود دارد. محقق در این پژوهش درصدد است مفاهیم و حقایق آیات ۲۰۰ سوره آل عمران و ۸۶ سوره هود را با روش توصیفی تحلیلی تبیین کند. فعل امر «ابطوا» چه مأموریتی را برای اهل ایمان ترسیم می‌کند؟ «بقیة الله» که برای همگان خیر است کیست؟ «ارتباط» و «تسلیم» دو رکن از ارکان مهدویت است باید حقیقت آنها را از درون منابع اسلامی استنباط کرد. شیعیان به «حیات امام مهدی علیه‌السلام» و «حضور آن معصوم در بین مردم» و «امکان ارتباط با امام» اعتقاد مذهبی دارند. آنان هم‌چنان‌که به زیارت امامان شهید شده می‌روند و به آنان سلام می‌دهند، به امام زمان علیه‌السلام نیز سلام می‌دهند و این سلام را وظیفه مذهبی خود می‌دانند. به حکم «ابطوا» که فعل امر است و با توجه به هشت حدیث تفسیری اهل بیت علیهم‌السلام، ارتباط مردم با امام مهدی علیه‌السلام لازم است. روش فراگیر و آسان ارتباط، سلام است، بنابراین شناخت چگونگی سلام بر امام زمان علیه‌السلام بر طبق آموزش اهل بیت علیهم‌السلام لازم می‌باشد.

در سنت سلام‌های مناسب برای ارتباط با امام زمان علیه‌السلام آمده است. سلام با وصف بقیة الله در سفارش رسمی امامان علیهم‌السلام وجود دارد. آگاهی از این سفارش‌ها برای انجام وظیفه ارتباط و سلام در عصر غیبت بسیار سودمند و راهگشاست. اقدام بر سلام بر ولی عصر علیه‌السلام نیازمند شناخت آن حجت خدا می‌باشد چون سلام بر مجهول روا نیست. «شناخت امام» و «آشنایی با چگونگی سلام به امام زمان علیه‌السلام» از لوازم و مقدمات ارتباط است و فرمان رابطوا این مقدمات را هم فرا می‌گیرد. شیعیان درصدد بوده‌اند سلام ماثور را یاد بگیرند و با همان لفظ به امام سلام بدهند. بی‌تردید سلام ماثور بر سلام‌های غیر ماثور برتری دارد چون اجر معنوی و پاداش الهی و اثر آن قطعی است. سلام با وصف بقیة الله براساس قرآن و سنت، سلام ماثور بوده و خواهد بود و اثر دنیوی سلامت اخلاقی و روحی و حیات طیبه و اثر اخروی بهشت و استفاده از نعمت‌های الهی را دارد.

الف) تفسیر رابطوا

در تفسیر آیه «رابطوا» هشت حدیث در منابع حدیثی مشاهده شد. دو حدیث از امام محمدباقر علیه‌السلام و شش حدیث از امام جعفر صادق علیه‌السلام می‌باشد. در دو حدیث امام پنجم از ارتباط

با «ائمه عليهم السلام» و ارتباط با «امامکم المنتظر» یاد شده است. در شش حدیث امام ششم نیز در سه حدیث «رابطوا» به ارتباط با «الائمة عليهم السلام» تفسیر شده و در دو حدیث «امامکم» وجود دارد و تنها در یک حدیث «من تقتدون به» آمده است. در همه این هشت حدیث سخن از ارتباط با امام معصوم عليه السلام است. در این احادیث ارتباطات معاصران هر امام و اصحاب ایشان با امام زمان شان آموزش داده شده است. در حدیث امام باقر عليه السلام که عبارت «امامکم المنتظر» ذکر شده راهنمای مسلمانان به ویژه در عصر غیبت است. البته احادیث دیگر نیز ارتباط با ولی عصر امام مهدی عليه السلام را شامل می شود. بی شک منظور از مقتدی (اسم مفعول) در «من تقتدون به» به قرینه احادیث دیگر امام معصوم عليه السلام است.

از وظایف منتظران ظهور در عصر غیبت ارتباط با ولی عصر حجة بن الحسن المهدی عليه السلام است. پیوند و ارتباط با امام مهدی عليه السلام مأموریت الهی مسلمانان است. خدای سبحان فرموده است:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (آل عمران: ۲۰۰)؛

ای کسانی که ایمان آورده اید (در برابر مشکلات و هوس ها و حوادث) صبر و استقامت کنید، و دیگران را به صبر وادار کنید، و (در حال آسایش و گرفتاری) با یکدیگر پیوند و ارتباط برقرار کنید، شاید رستگار شوید.

برید بن معاویه عجلی گفته است امام باقر عليه السلام در تفسیر این آیه فرمودند:

رابطوا امامکم المنتظر (نعمانی، ۱۳۹۷، ق: ۱۹۹ و ۲۷۷؛ بحرانی، ۱۴۰۳، ق: ۵۲؛ استرآبادی، ۱۴۰۹، ق: ۱۳۳؛ حرعاملی، ۱۴۲۵، ق: ۵، ج: ۱۵۳؛ بحرانی، ۱۳۷۴، ق: ۱، ج: ۷۳۰، یزدی حائری، ۱۴۲۲، ق: ۱، ج: ۵۶)؛
با امام زمان تان پیوند و ارتباط برقرار کنید.

امام باقر عليه السلام فرمود:

رابطوا یعنی الائمة عليهم السلام (عیاشی، ۱۳۸۰، ق: ۱، ج: ۲۱۳؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ق: ۲۴، ج: ۲۱۸؛ بحرانی، ۱۳۷۴، ق: ۱، ج: ۷۳۳)؛

رابطه داشته باشید یعنی با امامان عليهم السلام ارتباط برقرار کنید.

پیوند و رابطه با قائم آل محمد صلی الله علیه و آله ضرورت عقلی و نقلی دارد. به حکم عقل، همگان باید حجت الهی و امام عصر خویش ارتباط داشته باشند چون امام مرجعیت علمی و سیاسی

جهانیان را از جانب خدا برعهده دارد. براساس این تبیین امام باقر علیه السلام جمله «رابطوا» در آخرین آیه سوره آل عمران، امر و فرمان الهی بر ارتباط با امام زمان علیه السلام است.

ابن مسکان گفته است امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه فرمودند:

رابطوا علی الائمه علیهم السلام (قی، ۱۴۰۴، ج: ۱، ۱۲۹؛ حرعاملی، ۱۴۲۵، ج: ۲، ۲۱۳؛ بحرانی، ۱۳۷۴، ج: ۱، ۷۳۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج: ۲۴، ۲۲۰)؛
با امامان علیهم السلام پیوند و رابطه برقرار نمایید.

ابن ابی یعفور گفته است امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه فرمودند:

رابطوا علی الائمه علیهم السلام (عیاشی، ۱۳۸۰، ج: ۱، ۲۱۲؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج: ۲۴، ۲۹۷)؛
با امامان علیهم السلام ارتباط داشته باشید.

برید نقل کرده است؛ ابوالسفاح گفته است امام صادق علیه السلام فرمود:

رابطوا علی الائمه علیهم السلام (کلینی، ۱۴۰۷، ج: ۲، ۸۱؛ بحرانی، ۱۳۷۴، ج: ۱، ۷۳۰؛ عروسی
حویزی، ۱۴۱۵، ج: ۱، ۴۲۷؛ مجلسی، ۱۴۰۴، ج: ۱۲، ۷۵؛ فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ج: ۴،
۳۲۱؛ فیض کاشانی، ۱۳۱۵، ج: ۱، ۴۱۱؛ حرعاملی، ۱۴۰۹، ج: ۱۵، ۲۵۹؛
مجلسی، ۱۴۰۳، ج: ۲۴، ۲۲۱ و ج: ۶۸، ۱۹۵)؛
با امامان ارتباط برقرار نمایید.

یعقوب سراج گفته است؛ امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه فرمودند:

رابطوا امامکم (صفار، ۱۴۰۴، ج: ۱، ۴۸۷؛ عروسی حویزی، ۱۴۱۴، ج: ۱، ۴۲۶؛ ابن
شهر آشوب مازندرانی، ۱۳۷۹، ج: ۱، ۳۴۵؛ فیض کاشانی، ۱۳۱۵، ج: ۱، ۴۱۱؛ حرعاملی،
۱۴۲۵، ج: ۱، ۱۶۳؛ بحرانی، ۱۳۷۴، ج: ۱، ۷۳۲؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج: ۲۳، ۵۲ و ج: ۲۴،
۲۱۷)؛
با امامتان رابطه برقرار کنید.

ابوبصیر گفته است امام صادق علیه السلام فرمودند:

رَابِطُوا عَلٰی مَنْ تَقْتَدُونَ بِهِ (شیخ صدوق، ۱۴۰۳، ج: ۳، ۳۶۹؛ فیض کاشانی، ۱۳۱۵، ج: ۱،
۴۱۲؛ حرعاملی، ۱۴۰۹، ج: ۱۶، ۲۰۸؛ حرعاملی، ۱۴۲۵، ج: ۵، ۵۸۵؛ بحرانی، ۱۳۷۴، ج: ۱،
۷۳۰؛ مجلسی، ۱۴۰۴، ج: ۵، ۲۶۸؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج: ۲۴، ۲۱۵ و ج: ۷۵، ۳۹۲؛
عروسی حویزی، ۱۴۱۵، ج: ۱، ۴۲۸؛ قی مشهدی، ۱۳۶۸، ج: ۳، ۲۹۹)؛
با کسی که به او اقتدا می کنید ارتباط داشته باشید.

یعقوب سراج گفته است به امام صادق علیه السلام گفتم: آیا زمین از عالم و دانشمندی از شما که حی و ظاهر باشد و مردم در حلال و حرام به او پناه و روی آورند خالی می‌گردد؟ امام فرمودند:

لا یا ابایوسف و ان ذلک لشیء فی کتاب الله عزوجل قوله: یا ایها الذین آمنوا اصبروا و صابروا و رابطوا... رابطوا امامکم فیما امرکم و فرض علیکم (حلی، ۱۴۲۱ق: ۶۳؛ بحرانی، ۱۳۷۴ق: ج ۱، ۷۳۲)؛

نه ای ابا یوسف! و این مطلب چیزی است که در کتاب خدای عزوجل در قول او یا ایها الذین... آمده است رابطوا یعنی با امامتان در آنچه به شما امر کند و بر شما واجب نماید رابطه برقرار کنید.

در نقل دیگر همین حدیث چنین آمده است:

رابطوا امامکم و اتقوا الله فیما امرکم و افترض علیکم (صفا، ۱۴۰۴ق: ج ۱، ۴۸۷؛ عیاشی، ۱۳۸۰ق: ج ۱، ۲۱۳؛ ابن شهر آشوب مازندرانی، ۱۳۷۹ق: ج ۱، ۲۴۵؛ حر عاملی، ۱۴۲۵ق: ج ۱، ۱۶۴؛ بحرانی، ۱۳۷۴ق: ج ۱، ۷۳۲؛ فیض کاشانی، ۱۳۱۵ق: ج ۱، ۴۱۲؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۲۳، ۵۲ و ج ۲۴، ۲۱۷؛ عروسی حویزی، ۱۴۱۵ق: ج ۱، ۴۲۶)؛
با امامتان رابطه داشته باشید و در آنچه به شما امر کرده و بر شما واجب نموده تقوا را رعایت کنید.

این احادیث تفسیری، ضرورت پیوند و ارتباط علمی و عملی مردم با امام زمان علیه السلام در عصر غیبت را روشن می‌کند. همه این احادیث دستور برقراری ارتباط و پیوند با امام عصر علیه السلام را می‌دهد. راه‌های ارتباطات با ولی عصر علیه السلام زیاد است یکی از راه‌های پیوند و ارتباط با امام زمان علیه السلام سلام کردن به حجت خدا و خلیفه خداست. شایسته است مؤمنان روزانه و شبانه به امام زمان علیه السلام سلام کنند.

این نصوص اهل بیت علیهم السلام فرمان به وابستگی و دلبستگی و آمادگی برای ظهور، و فرمانبرداری امت از امام زمان علیه السلام است. با ارتباط با ولی عصر علیه السلام، هدایت و ارشاد و سعادت بشر تحقق می‌یابد.

از هشت حدیث تفسیری «رابطوا» تنها در چهار حدیث کلمه «علی» وجود دارد و این علی در «رابطوا علی الائمه علیهم السلام» به معنای «مع» می‌باشد. اهل نحو در آثار خود معانی متعددی برای حرف جر «علی» ذکر می‌کنند. نخستین معنای آن «استعلاء» است و دومی به معنای «فی» می‌باشد. در کتاب شرح العوامل فی النحو درباره «علی» می‌نویسد:

وهی للاستعلاء... وقد یجئ بمعنی فی نحواذ وقفوا علی النارای فی النار (جرجانی، ۱۳۸۲: ۵۱۱-۵۱۲)؛

علی برای استعلاء و بلندی و فوق است... و گاهی به معنای «فی» می‌آید مثل اذ وقفوا علی النار (انعام: ۲۷) یعنی زمانی که در برابر آتش ایستاده‌اند.

در الکلام المفید للمدرس والمستفید فی شرح الصمدیه نیز درباره «علی» می‌گوید:

ذکروا لها تسعة معان: الاول الاستعلاء... الثانی المصاحبة کمع نحو و آتی المال علی حبه ای مع حبه (مدرس افغانی، ۱۴۰۳: ۱۷۲-۱۷۳)؛

برای علی نه معنی ذکر کرده‌اند: اول استعلاء... و دوم مصاحبت مثل مع، همانند و آتی المال علی حبه (بقره: ۱۷۷) مال خود را با همه علاقه‌ای که به آن دارد می‌دهد.

معنی الادیب نوشته است:

دومین معنای علی مصاحبت است که در این معنی مترادف با کلمه «مع» می‌باشد به طوری که می‌توان از حیث معنی به جای علی به این معنی، کلمه مع را قرار داد (صفایی بوشهری، ۱۳۸۷: ج ۲، ۲۰۵-۲۰۶).

بنابراین که در این احادیث «علی» به معنای مصاحبت و «مع» باشد، مفهوم حدیث «با امامان علیهم‌السلام رابطه برقرار کنید و با آنان مصاحبت نمائید و با آنان باشید» خواهد شد. بی‌شک ارتباط و مصاحبت و معیت با امام مهدی علیه‌السلام مراحل دارد و دارای گستره مفهومی است. مراقبت و پاسداشت او امر و عمل به وظایف ارتباطات با ولی عصر علیه‌السلام، در این ارتباط از جایگاه بلند و ویژه‌ای برخوردار است. در این میان سلام به امام مهدی علیه‌السلام یک نوع ارتباط کلامی است که پیام‌های زیادی در آن نهفته است. این نوع از ارتباط به ویژه جداگانه در آموزه‌های حدیثی مورد توجه قرار دارد. سلام بر قائم آل محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم آثار و برکات فراوان فردی و اجتماعی و اخلاقی و سیاسی و مادی و معنوی و دنیوی و اخروی در بردارد.

مفهوم رابطه و ارتباط با ولی عصر علیه‌السلام

«رابطوا» فعل امر از ماده ربط در باب مفاعله است. «رابطه» پیوند محکم و استوار حفظ‌کننده است. ربط بر بستن و ثبات دلالت می‌کند (احمد بن فارس بن زکریا، ۱۳۸۷: ۳۵۸) ربط الفرس، بستن اسب به مکان خاص برای حفظ آن است و رباط مکانی است که اطراف آن را بسته‌اند و منطقه حفاظت شده برای اقامت است. (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴ق: ماده ربط، ۱۸۵). «رابطه» به معنای ربط دادن و محکم کردن و بستگی و پیوستگی و علاقه و دلبستگی و

پیوند میان دو تن یا دو چیز یا اعضاء یک خانواده و پیوستن چیزی به چیز دیگر ارتباطه داشتن است آنچه که دو تن یا دو چیز را به هم پیوستگی و ارتباط دهد. ارتباط به معنای ربط دادن، بستن، بر بستن، پیوستگی چیزی به چیز دیگر، پیوستگی و بستگی است. ربط نیز ربط دهنده، گره زنده، متصل کننده، پیوند دهنده، واسطه میان دو تن، دو گروه، یک شخص و یک گروه، و میانجی است (مسعود، ۱۳۹۲: ۴۷ و ۳۸۴؛ افرام البستانی، ۱۳۶۲، ۱۷۸؛ عمید، ۱۳۶۳، ۹۷ و ۶۳۴؛ معین، ۱۳۶۲: ج ۲، ۱۶۱۵).

همه انواع و اقسام رابطه و ارتباطات امت با امام زمان علیه السلام سازنده و راهگشاست. براساس این آیه همه مسلمانان مأموریت الهی دارند با امام منتظر رابطه و ارتباط برقرار سازند. بنابراین در شناخت و اندیشه و آرمان و اراده باید با امام زمان علیه السلام رابطه برقرار گردد. این ارتباط ذهنی و فکری و اعتقادی زیربنای حرکت و سازندگی و رفتار مطلوب و عمل صالح است. منتظران با ارتباط با امام منتظر (با فتحه ظاء) همواره در راه کمال و سعادت و فلاح گام برمی دارند. آغاز ارتباط کلامی و ادامه آن در هر زمان و مکان با «تسلیم» است. سلام کردن به امام زمان علیه السلام ارتباط معنوی بین آحاد امت با امام را نمایان می سازد.

سلام دادن با ولی عصر علیه السلام در دستور الهی «رابطوا» جای دارد و رابطه ای است که در هر شرایطی امکان پذیر است.

ب) تفسیر بقیة الله

بقیة الله در قرآن یک بار آمده است آن هم در سوره هود آیه ۸۶ می باشد. در ارتباط با این که منظور از بقیة الله کیست باید به احادیث تفسیری مراجعه کرد. براساس احادیث تفسیری، بقیة الله شخصیت خاتم الاوصیاء امام مهدی علیه السلام است. این پیوند بین بقیة الله و امام مهدی علیه السلام در تعدادی حدیث برقرار شده است.

مفهوم بقیة الله

«بقیة الله» در سلام مأثور به معنای باقی مانده خدا در زمین است. بقیة الله حجت ماندگار خدا، و خلیفه برجای مانده پروردگار، و امام ماندنی و دائمی حق تعالی، امام مهدی علیه السلام است. «بقیة الله» راهنمای پایدار و نور پاینده و بادوام و همیشگی و حجت حق الهی است. در جهان اسلام چهارده معصوم و حجت الهی آمده است که سیزده معصوم به شهادت رسیده اند. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و فاطمه زهراء علیها السلام و یازده امام علیهم السلام شهید شده اند و تنها حجة بن الحسن المهدی علیه السلام امام زمان علیه السلام باقی مانده اند و در غیبت قرار دارند.

بقیه مثل فضیلت صفت است و دلالت بر شخص می‌کند و صفت فعیل به معنای اسم مفعول آمده است مثل قتیل و مقتول، و در لغت به معنای دوام (ابن فارس، ۱۳۸۷: ۱۰۷) و ثبات ضد فناء است، باقی بنفسه فقط خداست و سایر موجودات جهان باقی بغیره می‌باشند. (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴: ۵۶) الرائد «أبقاه» را به معنای او را نگهداشت می‌داند (مسعود، ۱۳۹۲: ۱۵). علامه مجلسی بقیة الله را به معنای مَبْقَى اسم مفعول از باب افعال می‌داند و در تبیین بقیة الله در وصف امام مهدی علیه السلام نوشته است:

فالمراد من أبقاه الله في الارض من الانبياء و الاوصياء عليهم السلام هداية الخلق (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۲۴، ۲۱۱)؛

مراد از بقیة الله کسی است که خداوند از پیامبران و اوصیاء آنان، برای هدایت خلق در زمین باقی نگهداشته است.

امام مهدی علیه السلام باقی مانده انبیاء و اوصیاء الهی در زمین است. او خواهد آمد و خط و هدف پیامبران و اوصیاء آنان را به پایان می‌رساند و در عصر ظهور، حکومت اسلامی در سراسر کره زمین برقرار می‌گردد.

بقیة الله در کلام امیرمؤمنان امام علی علیه السلام

زندیقی از امام علی علیه السلام درباره اختلاف و تناقض در آیات قرآنی پرسید و در ضمن پرسش‌های خود گفت: اجده يقول: بقیة الله خیر لكم، ما هذه البقیة؟ «یافتم قرآن می‌گوید: بقیة الله خیر لكم. این بقیه چیست؟ امیرمؤمنان علیه السلام فرمود: هم بقیة الله یعنی المهدی یأتی عند انقضاء هذه النظرة فيملاً الارض قسطاً و عدلاً كما ملئت ظلماً و جوراً (طبرسی، ۱۴۰۳ق: ج ۱، ۲۱۲ و ۲۵۲؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۲۴، ۲۱۱ و ج ۹۰، ۱۱۹؛ بحرانی، ۱۳۷۴ق: ج ۵، ۱۲ و ۸۳۷؛ عروسی حویزی، ۱۴۱۵ق: ج ۲، ۳۷۵ و ج ۴، ۶۳۶؛ قمی مشهدی، ۱۳۶۸، ج ۶، ۲۲۶ و ج ۱۲، ۱۲۲) آنان بقیة الله اند یعنی مهدی در زمان انقضاء این مهلت می‌آید پس زمین را از قسط و عدل پُر می‌سازد همان طور که از ظلم و جور پر شده است.

امیرمؤمنان امام علی علیه السلام در این حدیث، امام مهدی علیه السلام را «بقیة الله» نامیده‌اند و دستاورد بزرگ انقلاب جهانی مهدوی را برقراری قسط و عدل در سراسر زمین می‌دانند.

سلام مأثور

راه آسان پیوند و ارتباط با رهبر آسمانی جهانی بشریت، سلام نمودن به امام است. چگونه

به امام زمان سلام بدهیم؟ مناجات و گفتگو با امام زمان و سلام به حجة الله با هر واژه و جمله زیبایی رواست. لازم است هر مسلمانی در ارتباط دائمی با امام عصر خویش باشد و با سلام نمودن و نجوا و گفتگوی صمیمی، با ایشان رابطه برقرار کند. سلام مستحبی است که جواب آن واجب است. بی تردید ولی عصر جواب سلام منتظران ظهورش را می دهد. با هر سلام و جوابی ارتباط و مصاحبت منتظر (با کسره ظاء) با منتظر (با فتحه ظاء) برقرار می گردد. آن گاه می توان گفتگو را ادامه داد. عمق این گفتگو به میزان معرفت منتظر (با کسره ظاء) نسبت به امام زمان علیه السلام بستگی دارد.

سلام کردن به قائم آل محمد صلی الله علیه و آله همیشه سودمند است و همواره با پاسخ امام روبه رو می گردد. سلام روزانه به امام، مانع غفلت و فراموشی اصل بزرگ و سرنوشت ساز انتظار فرج است. در سلام به امام عصر، توسل و استغاثه به امام نهفته است. در سلام نمودن به امام، خودسازی و فرمانبرداری از امام عصر و آمادگی برای ظهور جریان دارد. با سلام به امام عصر، همواره نام و یاد امام بر حیات سیاسی اجتماعی سلام دهنده حاکم است.

هر سلام دهنده با معرفت و بصیرت، با دل و جسم تسلیم مکتب اسلام و فرمان خدا و پیامبر و امامان علیهم السلام است.

در سلام معنای "دعا" جای دارد. *العین* در معنای سلام نوشته است:

السلام یکون معنی السلامة و قول الناس السلام علیکم ای السلامة من الله علیکم
(فراهیدی، ۱۴۰۹: ج ۷، ۲۶۵)؛

سلام به معنای سلامت می باشد و سخن مردم که می گویند السلام علیکم یعنی سلامت از جانب خدا بر شما باد.

و صاحب *مفردات* سلام را به معنای سلامتی و دور شدن از آفات ظاهری و باطنی می داند (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴: ۲۳۹). صاحب *مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم* علیه السلام قریب به یکصد فائده برای دعا برای امام زمان علیه السلام آورده است (موسوی اصفهانی، ۱۳۸۲: بخش پنجم). سلام ودعا برای امام مهدی علیه السلام الزامات و آثار و برکات فراوانی دارد.

سلام بر مهدی آل محمد صلی الله علیه و آله عشق و شوق و صفا و اظهار محبت قلبی است و دعای برای سلامتی امام زمان و راه استجابت دعاهای سلام کننده است. مایه زنده نگهداشتن نام امام غائب در دل منتظران ظهور و تلاش در راه شناخت انتظارات امام و اقدام در مراقبت و پاسداشت معارف اهل بیت و پیروی از آنان و اسوه قرار دادن امام است. سلام بر بقیة الله شعار

توحید و عامل تقرب به خدای متعال و آرامش درونی و تهذیب و تزکیه نفس و خودسازی مهدوی است.

سلام امتثال امر الهی و ادای قسمتی از اجر رسالت پیامبر خدا ﷺ و ادای حق امام است. سلام بر مهدی نماد تعظیم شعائر الهی و اسلامی و عامل کوشش در جهت کسب رضایت و خشنودی آن حضرت است.

سلام نشانه «انتظار ظهور» است که خود آن عبادت و از برترین اعمال است. بر خورداری از شفاعت، و دفع بلا، و ازدیاد نعمت‌های الهی، و وسعت روزی، و طول عمر، و امکان تشرف در عصر غیبت، و امکان یاری در عصر حضور با حیات یا رجعت، از برکات سلام بر بقیة الله است. سلام اظهار پیوند با اصل مهدویت و اظهار تجدید عهد و پیمان با امام است و این نیز دستاوردهای مثبت زیادی دارد.

سلام بر مهدی ﷺ وارث انبیاء الهی و اوصیاء آن، خشنودی پیامبران و اولیاء خدا را در پی دارد. سلام‌کننده بر امام مهدی ﷺ همیشه ذهن و فکر و قلبش متوجه اوست. چون او را نمی‌بیند و از حال او خبر ندارد سلام و دعا می‌کند همیشه سلامت باشد. با سلام ارتباط مستقیم معنوی بین سلام‌کننده و امام مهدی ﷺ برقرار می‌شود. سلام و دعا برای سلامتی امام مهدی ﷺ هیچ منافاتی با عصمت و محافظت الهی از امام ندارد، چنان است که برای دعا در تعجیل در فرج به وظیفه عمل می‌کنیم.

سلام‌کننده بر حضرت مهدی ﷺ قیام و انقلاب مهدی ﷺ را یک فلسفه بزرگ اجتماعی و آرمان بزرگ و الهام‌بخش ایده و راهگشای به سوی آینده می‌داند او به آینده خوشبین است، و پیروزی نهایی صلاح و تقوا و صلح و عدالت و آزادی و صداقت بر زور و استکبار و استبعاد و ظلم و اختناق و دجال‌گری و فریب، و تشکیل حکومت جهانی واحد، و عمران تمام زمین در حدی که نقطه خراب و آباد نشده در آن باقی نماند، و بلوغ بشریت به خردمندی کامل و پیروی از فکر و ایدئولوژی، و آزادی از اسارت شرایط طبیعی و اجتماعی و غذائر حیوانی، و حداکثر بهره‌گیری از مواهب زمین، و برقراری مساوات کامل میان انسان‌ها در امر ثروت، و منتفی شدن کامل مفاسد اخلاقی از قبیل زنا و ربا و شرب خمر و خیانت و آدمکشی، و خالی شدن روان‌ها از عقده‌ها و کنیه‌ها، و منتفی شدن جنگ و برقراری صلح و صفا و محبت و تعاون، و سازگاری انسان و طبیعت را که «اصول مهدویت» است باور دارد و می‌تواند در این راه الهی و صراط مستقیم گام بردارد (مطهری، ۱۳۷۷: ۱۳ و ۵۲-۵۳). سلام‌کننده بر امام بایستی از ویژگی‌های

امام زمان و اصول مهدویت و آرمان‌های عصر ظهور آگاه باشد و آنها را بپذیرد و در راستای آنها گام بردارد. سلام و دعا برای امام زمان علیه السلام پیش از این که برای سلام شونده اثر داشته باشد برکات آن شامل دعاکننده می‌شود و سلام‌کننده از آن بهره‌مند می‌گردد.

۱. سلام منتظران ظهور بر امام در عصر غیبت

بهترین سلام در عصر غیبت چه سلامی است؟ مسلمانان و مؤمنان و منتظران قیام و انقلاب جهانی مهدوی با چه جمله‌ای به ولی عصر سلام بدهند؟ شیعه با چه عبارتی به امام زمان سلام بدهد؟

اهل بیت علیهم السلام بهترین سلام‌ها را به جهانیان آموزش داده‌اند. عمران بن داهر گفته است مردی به جعفر بن محمد علیه السلام گفت:

نسلم علی القائم، بامرة المؤمنین؟ با لقب امیرالمؤمنین به قائم علیه السلام سلام کنیم؟ امام فرمود: لا ذلک اسم سماء الله امیرالمؤمنین، لایسمی به احد قبله و لا بعده الا کافر. نه! این نامی است که خداوند علی بن ابی طالب را امیرالمؤمنین نامیده است، احدی نه پیش از او و نه پس از او به نام امیرالمؤمنین نامیده نمی‌شود مگر این که کافر است. آن مرد گفت: فکیف نسلّم علیه؟ پس چگونه به قائم علیه السلام سلام کنیم؟ امام فرمود: تقول: السلام علیک یا بقیة الله. می‌گویی: درود و سلام بر تو ای بقیة الله! آن‌گاه امام صادق علیه السلام این آیه را قرائت نمود: ﴿بَقِيَّةُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (هود: ۸۶) (کلینی، ۱۴۰۷ق: ج ۱، ۶۴؛ کوفی، ۱۴۱۰: ۱۳۹ و ۶۵۷؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۵۲، ۳۷۳).

«القائم» لقب شناخته شده امام مهدی علیه السلام، برای اصحاب امامان علیهم السلام بوده است، با توجه به پاسخ «لا» از سوی امام، جمله: نسلم علی القائم بامرة المؤمنین؟ سؤالی است، و القائم به «بامرة المؤمنین» اضافه نمی‌شود. قائم در نقش علم آمده است و پرسشگر از کیفیت سلام بر امام مهدی علیه السلام در زمان خود و عصر امام جعفر صادق علیه السلام سؤال می‌کند. امام به او آموزش می‌دهند در عصر حضور امامان معصوم علیهم السلام و در عصر غیبت امام دوازدهم همواره با السلام علیک یا بقیة الله فی ارضه سلام دهند. اگر این سلام اختصاص به عصر ظهور در سال‌های بسیار بسیار دور داشته باشد خصوصیت آموزشی و نفع فوری و عملی حدیث از دست می‌رود و بهره‌برداری از آن محدود با آینده‌های نامعلوم می‌گردد بنابراین مسئله اصلی این گفتگو و پرسش و پاسخ، چگونگی سلام دادن به قائم علیه السلام در عصر حضور و غیبت است. امام صادق علیه السلام در این گفتار خویش از سلام دادن به حضرت قائم علیه السلام با جمله «السلام علیک یا امیرالمؤمنین»

نهی کرده‌اند و این‌گونه سلام دادن را حرام دانسته‌اند. چون این سلام اختصاص به نخستین وصی پیامبر خدا دارد و خداوند تنها علی بن ابی طالب علیه السلام را به لقب امیرالمؤمنین نامیده است. پس فقط حیدر امیرالمؤمنین است.

امام صادق علیه السلام در همین حدیث، سلام صحیح برای امام زمان علیه السلام را به پیروان اهل بیت علیهم السلام آموزش داده‌اند، بهتر است منتظران ظهور با جمله «السلام علیک یا بقیة الله» به آن حضرت سلام بدهند. بنابراین یک «سلام مأثور» صادر شده از امام صادق علیه السلام برای سلام دادن به ولی عصر در عصر حضور و غیبت «السلام علیک یا بقیة الله» می‌باشد.

امام صادق علیه السلام در آموزش سلام کردن به قائم علیه السلام «تقول» را به کار برده‌اند. یعنی در سلام به امام زمان علیه السلام می‌گویی: السلام علیک یا بقیة الله! به حکم این پرسش و پاسخ که به آموزش سلام به حضرت قائم علیه السلام اختصاص دارد آنچه سزاوار است در عصر حضور و غیبت در سلام دادن به ولی عصر گفته شود السلام علیک یا بقیة الله است. بنابراین شایسته است منتظران ظهور در روز و شب و در هر ساعت و هر لحظه از زندگی با همین «السلام علیک یا بقیة الله» سلام بدهند.

محمد بن اسماعیل رازی گفته که فردی از امام صادق علیه السلام چنین نقل کرد: دَخَلَ رَجُلٌ عَلَیْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مردی بر امام صادق علیه السلام وارد شد پس گفت:

السلام علیک یا امیرالمؤمنین فَقَامَ عَلَی قَدَمَيْهِ فَقَالَ: مَهْ هَذَا اسْمٌ لَا یَصْلُحُ إِلَّا لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام سَمَاءُ بِهِ وَلَمْ یُسَمَّ بِهِ أَحَدٌ غَيْرُهُ... قَالَ فَمَاذَا یُدْعَى بِهِ قَائِمُكُمْ؟ قَالَ یُقَالُ لَهُ: السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا بَقِیَّةَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله. (عیاشی، ۱۳۸۰: ج ۱، ۲۷۶؛ ابن طاووس، ۱۴۰۳: ج ۲۶؛ ابن طاووس، ۱۴۱۳: ج ۱۶؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۱۴: ۴۷۶؛ شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹: ج ۱۴، ۶۷؛ بحرانی، ۱۴۱۱: ج ۱، ۳۴۹؛ بحرانی، ۱۳۷۴: ج ۱، ۴۱۶؛ عروسی حویزی، ۱۴۱۵: ج ۱، ۱۲۵؛ یزدی حائری، ۱۴۲۲: ج ۱، ۳۱۰)؛

درود بر تو ای امیرمؤمنان! پس امام بر روی دو پای خود ایستاد و فرمود: دست بردار این نامی است که جز برای امیرمؤمنان امام علی علیه السلام خوب نیست. خداوند او را به لقب امیرمؤمنان نامیده است و احدی غیر او به این لقب نامیده نشده است... آن مرد گفت: پس چطوری و با چه عبارتی قائم تان صدا زده شود؟ امام صادق علیه السلام فرمود: در سلام به او گفته می‌شود: درود بر تو ای باقیمانده خدا، درود بر تو ای فرزند رسول خدا.

در این حدیث، مسلمانی که بر امام صادق علیه السلام وارد شده است به امامی که در ظاهر امارت و

حکومت بر مؤمنین ندارد با عبارت «السلام عليك يا اميرالمؤمنين» سلام می‌دهد. این می‌رساند که در ذهن سلام‌دهنده همه امامان، منهای مرجعیت سیاسی و حاکمیت اسلامی ظاهری بر جامعه مؤمنان، امیرالمؤمنین‌اند. بنابراین به کار بردن امیرمؤمنان برای امام، الزاماً توأم با حکومت ظاهری نبوده است و اختصاص به زمان ظهور و تشکیل حکومت جهانی امام مهدی علیه السلام بر کره زمین ندارد و عصر غیبت را هم شامل می‌گردد. به ویژه که در سلام‌های در عصر غیبت، همین سلام مأثور از سوی اهل بیت علیهم السلام آموزش داده شده است.

توقیع شریف

توقیعات شریف صادر شده از سوی ولی عصر علیه السلام راهنمای منتظران ظهور است و انتظارات امام زمان علیه السلام از مسلمانان را روشن می‌سازد.

امام مهدی علیه السلام خود چه تسلیمی را برای توجّه به خدا و خویش آموزش داده‌اند؟ سلام مطلوب مهدوی، برای منتظران ظهور در تسلیم به امام زمان علیه السلام چیست؟

محمد بن عبدالله جعفر حمیری گفته است: خرج التوقیع من الناحية المقدسة حرسها الله. از ناحیه مقدسه که خداوند آن را حراست نماید چنین صادر شد: إذا اردتم التوجه بنا الى الله والينا فقولوا: السلام عليك يا بقية الله في ارضه (طبرسی، ۱۴۰۳ق: ج ۲، ۴۹۲؛ ابن مشهدی، ۱۴۱۹ق: ۵۶۹؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۵۳، ۱۷۱ و ج ۹۱، ۳ و ۳۷؛ یزدی حائری، ۱۴۲۲ق: ج ۲، ۸۲). زمانی که توجه به ما به سوی خدا و به سوی ما را اراده نمودید و تصمیم بر توجّه بر ما گرفتید پس بگویید: السلام عليك يا بقية الله في ارضه.

امام مهدی علیه السلام در این توقیع شریف به منتظران ظهور آموزش داده‌اند که در توجّه ویژه به ولی عصر علیه السلام با لقب بقیه الله به ایشان سلام بدهند. سزاوار است شیعیان در عصر غیبت در هنگام توجّه به ولی عصر همین تسلیم مذکور در توقیع شریف را در سلام‌های خویش قرار دهند. بر طبق این توقیع شریف، یک سلام مطلوب مهدوی، در هنگام توجّه به امام زمان علیه السلام در عصر غیبت السلام عليك يا بقية الله في ارضه می‌باشد.

در زیارت آل یاسین سلام‌هایی برای امام مهدی علیه السلام وجود دارد و در این زیارت نیز «السلام عليك يا بقية الله في ارضه» آمده است. محمد بن عبدالله بن جعفر حمیری گفته است:

خرج من الناحية المقدسة حرسها الله بعد المسائل... إذا اردتم التوجه بنا الى الله والينا فقولوا كما قال الله: سلام على آل ياسين... السلام عليك يا بقية الله في ارضه (طبرسی،

۱۴۰۱: ج ۲، ۴۹۲-۴۹۳؛ ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ۵۶۷؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۳، ۱۷۱ و ج ۹۴، ۴-۳؛ شیخ حرعاملی، بی تا: ۳۴۱؛ یزدی حائری، ۱۴۲۲ق: ج ۳، ۸۲۰).

این توضیح پس از پرسش هایی که شد از ناحیه مقدسه که خداوند آن را حراست نماید خارج شد... هرگاه اراده کردید به وسیله ما به خدا توجّه پیدا کنید و به ما متوجّه شوید و زمانی که قصد توجه به خدا و ما را نمودید، پس بگوئید همانطور که خداوند فرموده است: درود بر آل یاسین... درود بر توای باقیمانده خدا در زمین. در این حدیث از سوی خدای سبحان اگر همه متن ادامه "قال الله" باشد، یا شخص امام مهدی علیه السلام «السلام عليك يا بقية الله في ارضه» در سلام های بر امام زمان علیه السلام در عصر غیبت قرار گرفته است.

تسلیم مطلوب بر قائم علیه السلام در تبیین ابن بابویه قمی

شیخ صدوق در قرن چهارم نوشته است:

روی ان التسليم على القائم علیه السلام ان يقال به: السلام عليك يا بقية الله في ارضه (شیخ صدوق، ۱۴۰۵ق: ج ۲، ۶۵۳؛ حرعاملی، ۱۴۲۵ق: ج ۵، ۱۰۸؛ بحرانی، ۱۴۱۱ق: ج ۶، ۲۱۱ و ۳۶۴؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۵۱، ۳۶؛ جزائری، ۱۴۲۷ق: ج ۳، ۲۹)؛
روایت شده است که تسلیم بر قائم علیه السلام به این است که برای او گفته شود: سلام و درود بر توای باقی مانده خدا در زمین او.

براساس این گزارش سلام روایی و اثری و نقلی برای امام زمان علیه السلام جمله «السلام عليك يا بقية الله في ارضه» می باشد. در این بیان معصوم علیه السلام، زمان سلام نمودن تعیین نشده است بنابراین هم عصر غیبت و هم عصر حضور را در بر دارد. لقب بقية الله اختصاص به امام مهدی علیه السلام دارد و بهتر است همواره در سلام های منتظران قرار گیرد.

در متن زیارت سیدالشهداء علیه السلام نیز در فراز زیارت امام زمان علیه السلام جمله «السلام عليك يا بقية الله في ارضه» وجود دارد (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۹۸، ۲۶۵ و ج ۱۰۲، ۹۳) در زیارت سرداب مقدس سامراء نیز همین تسلیم آمده است (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۹۹، ۸۳). در متن زیارت دیگر، زائر به امام مهدی علیه السلام چنین سلام می دهد:

السلام عليك يا بقية الله من الصفوة المنتجبين (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۱۰۲، ۹۸)؛
درود بر توای باقیمانده از برگزیدگان و بزرگواران.

در زیارت دیگر می گوید:

سلام الله الكامل التام... على بقية العترة والصفوة (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۱۰۱، ۹۷)؛
سلام کامل و تمام خدا... بر باقیمانده از عترت و برگزیدگان.

در دعای ندبه که روزهای جمعه و عیدهای چهارگانه برای امام زمان علیه السلام خوانده می شود
چنین گفته می شود:

أین بقية الله التي لا تخلص من العترة الهادية (سیدین طاووس، ۱۴۰۹: ج ۱، ۲۹۷؛ سیدین
طاووس، ۱۳۳۰ق: ۵۵۹؛ ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ۵۷۸؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۱۰۲، ۱۰۷)؛
کجاست آن باقیمانده خدا که از عترت هدایت گر بیرون نیست و جزء عترت راهنماست.
در همه این زیارت ها و دعاها منظور از بقية الله امام مهدی علیه السلام است.

۲. سلام اصحاب پس از ظهور در عصر حضور

بی تردید پس از ظهور قائم آل محمد صلی الله علیه و آله یاران امام در دیدار و ملاقات با امام زمان به ایشان
سلام می کنند. یاران قائم علیه السلام پس از ظهور و قیام امام مهدی علیه السلام در ارتباطات و دیدارهای با
ولی عصر علیه السلام چگونه به امام زمان علیه السلام سلام خواهند داد؟

اهل بیت علیهم السلام از متن سلام مردم به امام مهدی علیه السلام در زمان ظهور قائم علیه السلام خبر داده اند. امام
باقر علیه السلام در دو حدیث سلام یاران مهدی علیه السلام در آغاز ظهور و در عصر حکومت جهانی مهدوی را
گزارش کرده اند. مناسب است سلام فرهیختگان و برگزیدگان جهان و همراهان امام زمان علیه السلام در
عصر ظهور، برای منتظران ظهور الگو قرار گیرد و همان سلام را در عصر غیبت جهت آمادگی
برای سلام دادن در عصر ظهور به کار گیرند. مخصوصاً که دو سلام رسیده از اهل بیت برای
عصر غیبت و حضور هماهنگ است. در غیر این صورت گزارش سلام ویژه عصر ظهور از سوی
امامان در عصر ما قبل ولادت امام و قبل از غیبت امام و قبل از ظهور امام مهدی علیه السلام جنبه
آموزشی خود را از دست می دهد و استفاده منتظران ظهور از این احادیث صرفاً نظری و
غیر عملی و محدود می شود.

حدیث اول امام باقر علیه السلام

اهل بیت علیهم السلام کیفیت سلام دادن به ولی عصر در زمان ملاقات با امام را بیان کرده اند.
رضی الدین علی بن یوسف بن مطهر حلی نوشته است: امام باقر علیه السلام فرمودند:

إِنَّ الْعِلْمَ بِكِتَابِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَسُنَّةِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ يَنْبَغُ فِي قَلْبِ مَهْدِيَّتِنَا كَمَا يَنْبَغُ الرَّزْعُ
عَلَى أَحْسَنِ نَبَاتِهِ، فَسُنِّي مَنكُمْ حَتَّى يَرَاهُ فَلْيَقُلْ حِينَ يَرَاهُ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ بَيْتِ

الرَّحْمَةِ وَالتُّبُوَّةِ وَ مَعْدِنَ الْعِلْمِ وَ مَوْضِعَ الرِّسَالَةِ، السلام عليك يا بقية الله في ارضه (شيخ صدوق، ۱۴۰۵ق: ج ۲، ۶۵۳؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۵۱، ۳۶ و ج ۵۲، ۳۱۷-۳۱۸؛ حلی، ۱۴۰۸ق: ۶۵)؛

علم به کتاب خدا و سنت پیامبر خدا ﷺ همان طور که زراعت بر نیکوترین گیاه می‌روید بر قلب مهدی ما می‌روید، پس هر کدام از شما که باقی ماند تا او را ببیند باید زمانی که او را می‌بیند بگوید: درود و سلام بر شما ای اهل بیت رحمت و نبوت و معدن دانش و جایگاه رسالت، سلام بر تو ای باقی مانده خدا در زمین او.

در این حدیث فعل امر «فَلْيَقُلْ» وجود دارد و فعل امر بر وجوب دلالت می‌کند. امام باقر علیه السلام دستور داده‌اند هر کس زنده ماند و در هنگام ظهور، ولی عصر علیه السلام را دید باید در زمان رؤیت امام زمان علیه السلام با لقب بقیه الله بر امام سلام دهد. مطابق این تسلیم، هر دیدارکننده با امام، در آغاز با ضمیر جمع مخاطب و ذکر برخی اوصاف خاندان نبوت، به اهل بیت سلام می‌دهد سپس با ضمیر مفرد مخاطب، به شخص امام با لقب بقیه الله سلام می‌کند.

حدیث دوم امام باقر علیه السلام

بی‌شک امام زمان علیه السلام در پایان غیبت کبری و در آغاز ظهور برای جهانیان سخنرانی خواهند داشت و خود را معرفی می‌نمایند. امام مهدی علیه السلام در آغاز ظهور در سخنرانی برای جهانیان چه خواهند گفت؟ چه آیه‌ای را قرائت می‌کنند؟ در تفسیر آن آیه چه چیزی را یادآوری می‌نمایند؟ در نخستین سخنرانی عمومی، خود را چه می‌نامند و با چه لقب‌هایی معرفی می‌کنند؟ اهل بیت علیهم السلام همه اجزاء و عناصر اصل مهدویت را بیان کرده‌اند. پاسخ این پرسش‌ها نیز در معارف اهل بیت وجود دارد. محمد بن مسلم ثقفی گفته است شنیدم ابوجعفر امام محمد بن علی باقر علیه السلام فرمودند:

القائم منا منصور بالرب، موبد بالنصر تطوي له الأرض و تظهر له الكنوز، يبلغ سلطانه المشرق و المغرب، و يظهر به الله دينه علي الدين كله و لو كره المشركون، فلا يبقى في الأرض خراب الا عمر، و ينزل روح الله عيسي بن مريم، فيصلح خلفه؛
قائم ما با رعب یاری می‌شود، و با نصر الهی تأیید گردد، و زمین برای او درهم پیچیده شود و گنج‌هایش برای او آشکار گردد، و سلطنت الهی و قدرت او به مشرق و مغرب می‌رسد و دنیا را فرا می‌گیرد، و خداوند دینش را بر همه دین‌ها پیروز و حاکم گرداند هر چند مشرکان کراهت داشته باشند، هیچ جای خرابی در زمین نماند جز این که آباد و عمران گردد، و روح الله عیسی بن مریم نزول می‌کند پس پشت قائم علیه السلام نماز می‌گذارد.

محمد بن مسلم ثقفی در ادامه می‌پرسد؟ یا بن رسول الله متی یخرج قائمکم؟ ای فرزند رسول خدا! چه زمانی قائم شما ظهور می‌کند؟ امام در پاسخ، برخی علائم ظهور را ذکر کرده و سپس می‌فرماید:

فَعِنْدَ ذَلِكَ خُرُوجُ قَائِمِنَا. فَإِذَا خَرَجَ أَسْنَدَ ظَهْرَهُ إِلَى الْكَعْبَةِ وَاجْتَمَعَ إِلَيْهِ ثَلَاثُمِئَةٌ وَثَلَاثَةٌ عَشَرَ رَجُلًا وَأَوَّلُ مَا يَنْطِقُ بِهِ هَذِهِ الْآيَةُ: بَقِيَّةُ اللَّهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا بَقِيَّةُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ وَخَلِيفَتُهُ وَحُجَّتُهُ عَلَيْكُمْ فَلَا يَسْلَمُ عَلَيْهِ مُسْلِمٌ إِلَّا قَالَ: أَلْسَلَامٌ عَلَيْكَ يَا بَقِيَّةَ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ (شيخ صدوق، ۱۴۰۵ق: ج ۱، ۳۳۱، ۱؛ طبرسی، ۱۳۹۰ق: ۴۶۳؛ فیض کاشانی، ۱۴۰۶ق: ج ۲، ۴۶۵؛ فیض کاشانی، ۱۳۱۵ق: ج ۲، ۴۶۸؛ جزائری، ۱۴۲۷ق: ج ۳، ۱۵۹؛ قی مشهدی، ۱۳۶۸ق: ج ۱، ۲۲۶)؛

در آن زمان خروج و ظهور قائم ماست. زمانی که قیام کند به کعبه تکیه می‌دهد و سبزه سبزه مرد با او جمع می‌شوند و نخستین سخنی که می‌گوید این آیه است: بقیة الله خیر لکم ان کنتم مؤمنین. پس هیچ سلام‌کننده‌ای به امام سلام نمی‌کند جز این که می‌گوید: سلام و درود بر تو ای بقیة الله در زمین او.

موضوع این حدیث مهدویت است. امام باقر علیه السلام در این حدیث مسائل و ابعدای از اصل مهدویت را روشن ساخته‌اند. امام زمان علیه السلام در مسجدالحرام ظهور خواهند نمود و تکیه بر کعبه برای جهانیان نطق خواهند داشت. در نخستین سخنرانی عمومی برای همه مردم جهان آیه ۸۶ سوره هود را می‌خوانند. در این آیه خدای عزوجل می‌فرماید: بقیة الله خیر لکم ان کنتم مؤمنین. بقیة الله برایتان بهتر است اگر ایمان داشته باشید. سپس امام همین آیه را تفسیر می‌نمایند و در این نطق کوتاه، خویش را با سه لقب معرفی کنند: «بقیة الله فی ارضه» و «خليفة الله» و «حجة الله» سه لقب بزرگ ولی عصر است که در نخستین نطق جهانی امام زمان علیه السلام وجود دارد. پس از ظهور و سخنرانی تاریخی ولی عصر نخستین اصحاب امام که در مسجدالحرام جمع شده‌اند به امام با جمله «السلام علیک یا بقیة الله فی ارضه» سلام خواهند داد. امام باقر علیه السلام در این حدیث در قالب حصر و با جمله «فلا یسلم علیه مسلم الا قال» سلام مردم به امام زمان علیه السلام پس از نخستین سخنرانی را گزارش کرده‌اند. بر طبق این حدیث امام زمان علیه السلام خود را در نخستین سخنرانی خویش برای جهانیان «بقیة الله فی ارضه» می‌خوانند و اصحاب مهدی علیه السلام نیز فقط با لقب بقیة الله فی ارضه به ولی عصر سلام می‌دهند. بنابراین سلام متأثر و بهترین سلام در عصر ظهور «السلام علیک یا بقیة الله فی ارضه» خواهد بود. همان طور

که در عنوان «سلام منتظران ظهور بر امام در عصر غیبت» در همین نوشتار آمد در عصر غیبت نیز سفارش به سلام با جمله «بقیة الله فی ارضه» شده است. جهانیان در عصر غیبت با تکرار این سلام با لقب بقیة الله آشنا خواهند شد و انس می‌گیرند و در لحظات ظهور و شنیدن سخنرانی امام زمان علیه السلام سریع بقیه الله را می‌شناسند و با بقیة الله ارتباط برقرار خواهند نمود و به او می‌پیوندند. یادآوری چگونگی سلام دادن به امام مهدی علیه السلام در زمان ملاقات با امام بسیار آموزنده است. تبیین و آموزش کیفیت سلام دادن در هنگام دیدار حضوری با ولی عصر، برای تمرین و آمادگی مردم در سلام کردن در عصر غیبت است. همان‌طور که سلام به امامان شهید در عصر شهادت آنان در زیارت از نزدیک و دور دارای اجر و پاداش فراوان است، سلام به امام عصر در هر زمان و مکان، نیز از اصول مهدویت در فرهنگ اسلامی است و بسیار سازنده و راهگشا می‌باشد.

قطب‌الدین راوندی نیز در قرن ششم در ارتباط با کیفیت سلام به امام مهدی علیه السلام پس از قیام و خروج امام نوشته است: اذا خرج القائم علیه السلام يقال له فی التسليم عليه: السلام عليك يا بقية الله فی ارضه (رواندی، ۱۴۰۹ق: ج ۳، ۱۱۷۱). زمانی که قائم علیه السلام خروج و قیام کند در تسلیم بر او گفته می‌شود: السلام عليك يا بقية الله فی ارضه. در این گزارش کیفیت تسلیم در عصر ظهور تبیین گردیده است. براساس این گزارش تسلیم مطلوب در زمان دیدار با ولی عصر، تسلیم با لقب بقیة الله می‌باشد. گرچه در این گزارش نام امام معصوم علیه السلام نیامده است اما با حدیث محمد بن مسلم ثقفی که از قول امام باقر علیه السلام همین تسلیم را تنها تسلیم اصحاب المهدی علیه السلام در زمان ظهور پس از نخستین نطق ولی عصر علیه السلام می‌شمارد، کاملاً هماهنگ است. این انطباق و توافق منشأ این تبیین را آشکار می‌سازد. بی‌تردید تسلیم مطلوب در عصر ظهور، برای تسلیم در عصر غیبت نیز مناسب است چون تمرین و مقدمه و در راستای آمادگی برای ظهور قرار می‌گیرد.

نتیجه‌گیری

اصل مهدویت یک اصل اسلامی است چون ریشه در آیات قرآنی و سنت نبوی و اهل بیت علیهم السلام دارد. در این تحقیق، تفسیر دو آیه قرآن با استناد به احادیث تفسیری امامان علیهم السلام روشن شد. آیه ۲۰۰ سوره آل عمران و آیه ۸۶ سوره هود، دو جزء از اجزاء و عناصر اصل جامع مهدویت را نشان می‌دهد. فرمان الهی «رابطوا» دستور بر پیوند و ارتباط امت و امام است. هر

مسلمانی در عصر غیبت و عصر حضور، باید با امام زمان علیه السلام ارتباط و اتصال داشته باشد و در اندیشه و عمل از ولی عصر پیروی کند. در واژه «رابطوا» انواع ارتباطات مثبت و سازنده جای دارد. آیه ۸۶ سوره هود بیانگر یک سرفصل از ارتباطات امت با امام است. «تسلیم» هریک از مسلمانان به امام مهدی علیه السلام در هر زمان و مکان در عصر غیبت و عصر حضور از ارکان و ارزش‌های نظام جامع مهدویت است.

تسلیم یک نوع ارتباط فراگیر و عمومی است. احادیث تفسیری «بقیة الله» در آیه ۸۶ سوره هود را امام مهدی علیه السلام می‌داند. کیفیت تسلیم بر امام مهدی علیه السلام در دو مقطع تاریخی غیبت و حضور در احادیث امامان نشان داده شده است. همواره «السلام علیک یا بقیة الله فی ارضه» یک سلام برتر و سلام مطلوب است. اهل بیت علیهم السلام این حقیقت را آموزش داده‌اند و امام مهدی علیه السلام نیز خویش را بقیة الله نامیده‌اند. ایشان در نخستین نطق جهانی خویش در کنار کعبه خود را بقیة الله می‌شناسند و در توقیع شریف نیز همین تسلیم را قرار داده‌اند.

منابع

قرآن کریم

۱. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی (۱۳۷۹ق)، مناقب آل ابی طالب علیهم السلام، قم، علامه.
۲. ابن طاووس، علی بن موسی (۱۴۰۹ق)، اقبال الاعمال، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۳. ابن طاووس، علی بن موسی (۱۴۱۳ق)، التحصین لاسرار ما زاد من کتاب الیقین، قم، دارالکتاب.
۴. ابن طاووس، علی بن موسی (۱۴۱۳ق)، الیقین باختصاص مولانا علی علیه السلام بأمرة المؤمنین، قم، دارالکتاب.
۵. ابن طاووس، علی بن موسی (۱۳۳۰ق)، جمال الاسبوع بکمال العمل المشروع، قم، دارالمرتضی.
۶. ابن مشهدی، محمد بن جعفر (۱۴۱۹ق)، المزار الکبیر، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
۷. احمد بن فارس بن زکریا، ابوالحسین (۱۳۸۷)، ترتیب مقایس اللغة، ترتیب و تنقیح: علی عسکری و حیدر مسجدی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۸. اربلی، ابوالفتح علی بن عیسی (۱۳۸۱ق)، کشف الغمه فی معرفة الائمة علیهم السلام، تبریز، بنی هاشمی، اول.
۹. استرآبادی، علی (۱۴۰۹ق)، تأویل الآیات الظاهرة فی فضائل العترة الطاهرة علیهم السلام، قم، مؤسسه النشر الاسلامی.

۱۰. افرام البستانی، فواد (۱۳۶۲)، *منجد الطلاب*، ترجمه: محمد بندر ریگی، تهران، انتشارات اسلامی
۱۱. بحرانی، سیدهاشم بن سلیمان (۱۴۱۱ق)، *حلیة الابرار فی احوال محمد وآله الاطهار علیهم السلام*، قم، مؤسسة المعارف الاسلامیة.
۱۲. بحرانی، سیدهاشم بن سلیمان (۱۴۰۳ق)، *المحججه فیما نزل فی القائم الحجه*، بیروت، الوفاء.
۱۳. بحرانی، سیدهاشم بن سلیمان (۱۳۷۴)، *البرهان فی تفسیر القرآن*، قم، مؤسسه البعثة.
۱۴. جزائری، نعمت الله بن عبدالله (۱۴۲۷ق)، *ریاض الابرار فی مناقب الائمه الاطهار علیهم السلام*، بیروت، مؤسسة التاريخ العربی، اول.
۱۵. حلی، حسن بن سلیمان بن محمد (۱۴۲۱ق)، *مختصر البصائر*، قم، مؤسسه النشر الاسلامی.
۱۶. حلی، رضی الدین علی بن یوسف بن مطهر (۱۴۰۸ق)، *العدد القویة لدفع المخاوف الیومیة*، قم، کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی.
۱۷. راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد بن مفضل (۱۴۰۴ق)، *المفردات فی غریب القرآن*، تهران، دفتر نشر الكتاب.
۱۸. راوندی، سعید بن هبة الله قطب الدین (۱۴۰۹ق)، *الخرائج والجرائح*، قم، مؤسسه امام مهدی علیهما السلام.
۱۹. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق)، *تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعة*، قم، مؤسسة آل البيت علیهم السلام.
۲۰. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۲۵ق)، *هدایة الأمة الی احکام الائمه علیهم السلام*، مشهد، بنیاد پژوهش های آستان قدس رضوی.
۲۱. حر عاملی، محمد بن حسن (بی تا)، *الایقاظ من الهجعة بالبرهان علی الرجعة*، تهران، نوید.
۲۲. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۲۵ق) *اثبات الهداة بالنصوص والمعجزات*، بیروت، اعلمی.
۲۳. ابن بابویه قمی، محمد بن علی (۱۴۰۳ق)، *معانی الأخبار*، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
۲۴. ابن بابویه قمی، محمد بن علی (۱۴۰۵ق)، *کمال الدین وتمام النعمه*، قم، نشر الاسلامی.
۲۵. صفار، محمد بن حسن (۱۴۰۴ق)، *بصائر الدرجات فی فضائل آل محمد علیهم السلام*، قم، مکتبه آیت الله العظمی المرعشی النجفی.
۲۶. طبرسی، احمد بن علی (۱۴۰۳ق)، *الاحتجاج علی اهل اللجاج*، تحقیق: محمد باقر خرسان، مشهد، نشر مرتضی.

۲۷. طبرسی، امین الاسلام فضل بن حسن (۱۳۹۰ق)، *اعلام الوری باعلام الهدی*، تهران، اسلامیه، اول.
۲۸. عروسی حویزی، عبدعلی بن جمعه (۱۴۱۵)، *نور الثقلین*، قم، اسماعیلیان.
۲۹. عمید، حسن (۱۳۶۳)، *فرهنگ فارسی*، تهران، امیرکبیر.
۳۰. عیاشی، محمد بن مسعود (۱۳۸۰)، *تفسیر العیاشی*، تهران، المطبعة العلمیة.
۳۱. فراهیدی، ابو عبدالله خلیل بن احمد (۱۴۰۹ق)، *العین*، قم، مؤسسه دارالهجرة.
۳۲. فیض کاشانی، محمد محسن بن شاه مرتضی (۱۴۰۶ق)، *الوافی*، اصفهان، کتابخانه امیرالمؤمنین علی علیه السلام، اول.
۳۳. فیض کاشانی، محمد محسن بن شاه مرتضی (۱۳۱۵ق)، *تفسیر الصافی*، تهران، مکتبه الصدر، اول.
۳۴. قمی مشهدی، محمد بن محمدرضا (۱۳۶۸)، *تفسیر کنزالدقائق و بحر الغرائب*، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات.
۳۵. قمی، علی بن ابراهیم (۱۴۰۴ق)، *تفسیر التیمی*، قم، دارالکتاب.
۳۶. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق)، *الکافی*، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۳۷. کوفی، فرات بن ابراهیم (۱۴۱۰ق)، *تفسیر فرات الکوفی*، تهران، مؤسسه الطبع و النشر فی وزارة الارشاد الاسلامیه.
۳۸. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی (۱۴۰۳ق)، *بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الأطهار علیهم السلام*، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
۳۹. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی (۱۴۰۴ق)، *مرآة العقول فی شرح اخبار الرسول صلی الله علیه و آله و سلم*، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۴۰. مجلسی، محمد تقی بن مقصود علی (۱۴۰۶ق)، *روضه المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه*، قم، مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشانپور.
۴۱. مدرس افغانی، محمد علی (۱۳۸۲)، *جامع المقدمات*، تصحیح و تعلیق: مدرس افغانی، قم، هجرت، پانزدهم.
۴۲. مدرس افغانی، محمد علی (۱۴۰۳)، *الکلام المفید للمدرس والمستفید فی شرح الصمدیه*، قم، هجرت.
۴۳. مسعود، جبران (۱۳۹۲)، *الرائد*، پارسی گردانی: رضا انزابی نژاد، فرهنگ الفبایی عربی -

- فارسی برای دانشجویان، مشهد، به نشر، سوم.
۴۴. مطهری، مرتضی (۱۳۷۷)، *قیام و انقلاب مهدی از دیدگاه فلسفه تاریخ و مقاله شهید*، تهران، صدرا، نوزدهم.
۴۵. معین، محمد (۱۳۶۲)، *فرهنگ فارسی*، تهران، امیرکبیر.
۴۶. موسوی اصفهانی، محمدتقی (۱۳۸۲)، *مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم علیه السلام*، ترجمه: مهدی حائری قزوینی، قم، مسجد مقدس جمکران.
۴۷. نعمانی، ابن ابی زینب محمدبن ابراهیم (۱۳۹۷ق)، *الغیبه*، تصحیح: علی اکبر غفاری، تهران، نشر صدوق.
۴۸. یزدی حائری، علی (۱۴۲۲ق)، *الزام الناصب فی اثبات الحجة الغائب علیه السلام*، بیروت، مؤسسة الاعملی.

